

Ερευνητική εργασία Α΄ Λυκείου Τμήμα ΡΡ1

ΘΕΜΑ

ΤΜΗΜΑΤΟΣ : Ενδυμασία και μόδα εν Ελλάδι από τους
Προϊστορικούς μέχρι τους Νεότερους χρόνους

ΘΕΜΑ

ΟΜΑΔΑΣ : ΑΡΧΑΪΚΗ-ΚΛΑΣΙΚΗ-ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ-ΡΩΜΑΪΚΗ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ομάδα 3 : ΝΗΡΗΪΔΕΣ

Λαδοπούλου Σοφία

Μιχαλάρη Κωνσταντίνα

Μπεράτζε Κωνσταντίνα

Ξανθοπούλου Άννα

Παπαστεφάνου Βαΐα

**ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ : ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΙΔΟΥ ΕΙΡΗΝΗ
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ**

Η ΜΟΔΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥΣ ΝΕΟΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Αρχαϊκή, Κλασική, Ελληνιστική, Ρωμαϊκή εποχή

Τα αρχαία υφάσματα προέκυπταν από τις βασικές πρώτες ύλες, ζωικές, φυτικές ή και μεταλλικές, με κυριότερες το μαλλί, το λινάρι και το μετάξι. Για την ύφανση των πρώτων αυτών υλών χρησιμοποιούνταν ο κάθετος αργαλειός με βάρη. Τα υφάσματα που προέκυπταν ανάλογα με το είδος του ενδύματος για το οποίο προορίζονταν, ράβονταν με ραφίδες ή βελόνες, χάλκινες, σιδερένιες ή οστέινες. Σε αντίθεση με την Μινωική και την Μυκηναϊκή εποχή κατά την διάρκεια των οποίων για την παραγωγή των ρούχων απαιτούνταν ειδικό ράψιμο και κόψιμο, από την αρχαϊκή εποχή και εξής τα ενδύματα είχαν ως βάση τους ένα ύφασμα σε ορθογώνιο σχήμα, έτσι όπως αυτό έβγαινε από τον αργαλειό ή άλλοτε περισσότερα κομμάτια μαζί.

Οι βασικοί τύποι των ελληνικών ενδυμάτων παρέμειναν ίδιοι για πάρα πολλούς αιώνες. Λόγο της απλής βασικής τους μορφής μπορούσαν να διαφοροποιηθούν εύκολα ως προς τον διάκοσμο ή τον τρόπο που ήταν διπλωμένα ή ζωσμένα ανάλογα με την μόδα της εποχής.

Αρχαϊκή εποχή

Η περίοδος της αρχαίας ελληνικής ιστορίας από περίπου το 800 π.Χ. έως το 479 π.Χ. ονομάζεται αρχαϊκή εποχή.

Στην ηπειρωτική Ελλάδα αναπτύσσεται ο αρχαϊκός πολιτισμός και η αρχαϊκή τέχνη από το ταίριασμα των μυκηναϊκών και δωρικών στοιχείων για να δημιουργηθεί αμέσως μετά το θαύμα της Κλασικής Ελληνικής Τέχνης. Η αρχαϊκή τέχνη διατηρεί πολλά στοιχεία από την Γεωμετρική Περίοδο από τα στυλιζαρισμένα γεωμετρικά μοτίβα που διακοσμούν τους ναούς, τα κεραμικά, τις ασπίδες, τα κοσμήματα, τα υφάσματα και ό,τι αφορά την ενδυμασία των Ελλήνων.

Τα ενδύματα είναι βυσσινά και άσπρα με παρυφές στολισμένες με ρόδακες και γεωμετρικά κοσμήματα. Η μορφές έχουν μέγεθος και τόσο τα σώματα όσο και τα ενδύματα έχουν αποκτήσει όγκο και υπόσταση μολονότι αναπτύσσονται πάντα στις δύο διαστάσεις της επίπεδης επιφάνειας.

Ακόμη, οι περιγραφές του Ομήρου και άλλα γραπτά κείμενα καθώς και οι παραστάσεις πάνω σε ασπίδες στα κεραμικά και στα γλυπτά της αρχαϊκής εποχής μας δίνουν αρκετές μαρτυρίες για την ενδυμασία και τον καλλωπισμό των αρχαίων Ελλήνων.

Ανδρική ενδυμασία

Ένας λινός μονοκόμματος χιτώνας, ραμμένος στους ώμους και στα πλάγια ήταν το βασικό ανδρικό ένδυμα. Μερικές φορές του προσθέτουν κοντά ή μακριά μανίκια. Το μήκος ποικίλει ανάλογα με την ηλικία, το αξίωμα, το επάγγελμα, την κοινωνική θέση του ανθρώπου που το φορούσε και ακόμη από τον τόπο και τις καιρικές συνθήκες.

Πάνω από τον χιτώνα φορούν το ιμάτιο, το οποίο είναι άραφτο και διπλώνεται λοξά ξεκινώντας και τυλίγοντας τον αριστερό ώμο αφού περάσει από τον γοφό και τυλίγει το σώμα. Συνήθως αφήνουν τα μαλλιά τους μακριά, πλεγμένα σε κοτσίδες ή πουόκλες. Οι αθλητές έχουν κοντά μαλλιά και μουστάκι.

Αρχικά φορούν σανδάλια που έχουν κάττυμα από ξύλο ή δέρμα ή φελλό και λουριά που δένονται γύρω στον αστράγαλο και στα δάχτυλα με διάφορους τρόπους. Ένα άλλο φθηνό παπούτσι θρακικής προέλευσης σκεπάζει όλο το πόδι αφήνοντας ελεύθερα τα δάχτυλα μπροστά. Ακόμα ένα είδος μπότας, η ενδρομίδες που φορούν η Άρτεμις, ο Ερμής και οι Αμαζόνες, είναι μια παραλλαγή της εμβάδος και συνηθίζεται από τους θηρευτές. Οι στρατιώτες φορούν τις κρηπίδες οι οποίες είναι μποτίνια με ψηλά τακούνια.

Γυναικεία ενδυμασία

Είναι φανερό ότι τη γυναικεία ενδυμασία αποτελούν: ένας μακρύς χιτώνας, κύρια ο δωρικός που συνήθως είναι μάλλινος, στενός στην αρχή, με φαρδιά ζώνη στη μέση ή και χωρίς ζώνη και θα αποτελέσει το βασικό ρούχο των γυναικών. Γεωμετρικά σχήματα, όπως τρίγωνα, τετράγωνα, κύκλοι, οριζόντιες ή κάθετες γραμμές, μαιανδρικά τελειώματα διακοσμούν τους γυναικείους χιτώνες. Υπάρχει ακόμα έντονη η επίδραση της γεωμετρικής περιόδου.

Ο ΒΑΣΙΚΟΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΣ ΤΥΠΟΣ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

(ΧΙΤΩΝΑΣ, ΙΜΑΤΙΟ, ΠΕΠΛΟΣ)

Χιτώνας: ένδυμα που φοριέται κατάσαρκα. Κατά το λεξικό Σούδα: Ανδρικών Ιμάτιον. Στον Ελλαδικό χώρο από τους ομηρικούς χρόνους, ο χιτώνας αποτελούσε το μοναδικό ανδρικό ένδυμα. Στους αρχαίους Έλληνες υπήρχαν δύο είδη χιτώνα: ο Ιωνικός και ο Δωρικός.

Ο Δωρικός είναι από βαρύ μάλλινο ύφασμα που πέφτει έτσι, ώστε να σχηματίζονται φυσικές φαρδιές καλογραμμένες παράλληλες πτυχές. Ο Ιωνικός από λινό λεπτό ύφασμα, μερικές φορές διάφανο, πέφτει παρουσιάζοντας ένα φανταστικό παιχνίδι από μικρές πτυχές. Και οι δύο χιτώνες φτάνουν μέχρι τα πόδια χαμηλά, αλλά μια λεπτή ζώνη ανεβάζει το περίσσιο μάκρος του χιτώνα, δημιουργώντας μια αναδίπλωση, τον κόλπο. Ο Δωρικός χιτώνας αποτελείται από ένα μεγάλο επίμηκες μάλλινο ύφασμα που διπλώνεται στο πάνω μέρος ώστε να σχηματίζει ένα απόπτυμα (σαν μπλούζα ή σαν μπουφάν) τον κόλπο. Ο χιτώνας τυλίγει το σώμα και στερεώνεται στους ώμους, με ζώνη γύρω στη μέση, ενώ οι άκρες του υφάσματος, κατά μήκος του σώματος, μένουν ανοιχτές ή και ράβονται μερικές φορές.

Ιμάτιο: ένδυμα αποτελούμενο από ένα κομμάτι ύφασμα σχήματος ορθογωνίου. Το ιμάτιο ήταν μάλλινο, λινό, μεταξωτό και φοριόταν ελεύθερο (πολλές φορές συγκρατιόταν με πόρπες) από άντρες και γυναίκες, αργότερα χρησιμοποιήθηκε και ως σκέπασμα στον ύπνο. Ειδικότερα οι γυναίκες φορούσαν το ιμάτιο πάνω από τον Ιωνικό χιτώνα ή το Δωρικό πέπλο και από τον 5^ο αιώνα π.Χ. κάλυπταν ολόκληρο τον κορμό του σώματός τους, ή πολλές φορές το κεφάλι. Αντίθετα οι άντρες φορούσαν απευθείας το ιμάτιο στο σώμα τους. Το ιμάτιο φορέθηκε επίσης με ποικίλες προσωπικές παραλλαγές. Ήταν διακοσμημένο απλά στην αρχή, αλλά κατόπιν είχε και ενδύματα και πολλά χρώματα που συμπλήρωναν την διακόσμησή του.

Πέπλος: με την λέξη πέπλος εννοούμε σήμερα ένα μάλλινο ρούχο, που δεν ραβόταν όπως ο χιτώνας, αλλά έμπαινε ως ρούχο γύρω από το σώμα και θηλυκωνόταν με βελόνες επάνω από τους δύο ώμους. Από μια φευγαλέα επιθεώρηση προκύπτει ότι τα περισσότερα χωρία σχετικά με τον όρο πέπλος, σημαίνουν ένα υφαντό το οποίο φοριόταν ως πέπλος ή ως περικάλυμμα.

Διακρίνεται σε δύο είδη, αν και ο βασικός τρόπος αναδίπλωσης είναι ίδιος. Αποτελούνταν από ένα απλό τετράγωνο ρούχο, το οποίο αρχικά διπλωνόταν μια φορά στη μέση σε κάθετη διεύθυνση. Στη συνέχεια διπλωνόταν αμέσως, από το ύψος του υφάσματος προς την επάνω άκρη, ένα τμήμα οριζόντια προς τα έξω, έτσι ώστε προέκυπτε ένα στρίφωμα, που ονομαζόταν «απόπτυμα». Έτσι προετοιμασμένο για να φορεθεί, εκείνη που το φορούσε, τραβούσε το ύφασμα κάτω από την αριστερή μασχάλη και το στερέωνε πάνω στον δεξιό και τον αριστερό ώμο με βελόνες. Το φόρεμα έμενε ανοιχτό προς τη δεξιά μεριά του σώματος γι αυτό συνηθίζουν να τον χαρακτηρίζουν ως ανοιχτό Λακωνικό ή Ιωνικό πέπλο. Ο κλειστός πέπλος δημιουργούνταν με συρραφή της ανοιχτής μακριάς πλευράς και φοριόταν από το κεφάλι.

Αυτοί οι βασικοί τύποι ενδυμάτων που παρουσιάστηκαν συνοπτικά παρέμειναν ίδιοι για αιώνες. Λόγω της σχετικά απλής βασικής τους μορφής, μπορούσαν να διαφοροποιηθούν εύκολα ως προς τον διάκοσμο ή τον τρόπο που ήταν διπλωμένοι, στερεωμένοι ή ζωσμένοι, ανάλογα με το τι επέβαλε η μόδα της εποχής. Η μόδα υπαγόρευε επίσης και την προτίμηση για έναν ορισμένο τύπο ενδύματος ή για συνδυασμούς ενδυμάτων.

Διάφορα συμπληρώματα

Εκτός από την κύρια ενδυμασία οι αρχαίοι Έλληνες έδιναν ιδιαίτερη σημασία και σε μερικά άλλα συμπληρωματικά στοιχεία που τόνιζαν και φανέρωναν καταστάσεις και η χρήση τους ήταν καθαρά σημειολογική. Αν και η αρχαία ελληνική ενδυμασία ήταν απλή, άνετη και λειτουργική για τους περισσότερους, εν τούτοις για την ανώτερη τάξη την οποία αποτελούσαν οι ηγεμόνες, οι θρησκευτικοί αρχηγοί και οι ευγενείς ήταν πολυτελείς με πλούσιο διάκοσμο. Έτσι δεν έλειπαν οι χρυσές ταινίες που συγκρατούσαν τα μαλλιά τους, τα στεφάνια με διάκοσμο από πολύτιμες πέτρες, τα διαδήματα και οι χρυσές καρφίτσες, οι

περόνες που συγκρατούσαν τον χιτώνα τους, τα δακτυλίδια και οι χρυσοί κρίκοι. Όλα ήταν κατασκευασμένα με τέχνη περισσή και κοσμούσαν την ενδυμασία των ανθρώπων που ξεχώριζαν απ' τον λαό.

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Καθημερινή ζωή

Τη βάση της ενδυμασίας των Ελληνίδων την αποτελούσε ο χιτώνας, ο πέπλος και το μάτιο. Ξεχωριστά ή συνδυαζόμενα μεταξύ τους τα φορούσαν οι γυναίκες στην καθημερινή ζωή. Μπορούσε κανείς να μαντέψει την οικογενειακή κατάσταση μιας γυναίκας από την ενδυμασία της. Παράδειγμα: μόνο οι ανύπαντρες γυναίκες φορούσαν σκούφια.

Δεν λείπουν οι ενδείξεις που μαρτυρούν ότι τα λευκά ρούχα δεν τα έβλεπαν με ευχαρίστηση στις γυναίκες, που κέρδιζαν τα χρήματά τους, με κακόφημο τρόπο. Η λιτή ενδυμασία όπως την φορούσαν οι γυναίκες στην καθημερινή ζωή, ήταν σαφώς διαφορετική από τα φορέματα των εταίρων. Το αντίθετο εκφράζουν όχι τόσο πού με τον τρόπο της ένδυσης ή με το κόσψιμο των ενδυμάτων, όσο μάλλον με την εκλογή των υφασμάτων. Τούτα ήταν εξαιρετικώς πολύχρωμα (άνθινα) και συχνά διαφανή. Το τελευταίο φυσικά ήταν πιο κοντά ιδιαίτερα στην πρόθεση των εταίρων. Ερεθιστικός χρωματισμός και διαφάνεια μπορούσαν τους ανθρώπους, που ήταν με προικισμένοι με ασθενέστερη φαντασία να τους κινητοποιήσουν γρηγορότερα, από όσο και μόνοι τους θα το καταλάβουν. Έτσι χρησιμοποίησαν ' την επαγγελματική ενδυμασία τους ' σαν τρόπο ερωτικού ερεθισμού.

Για τους άνδρες ο βραχύς χιτώνας ήταν το κοινό ένδυμα, που συνήθιζαν να το φορούν σπίτι. Πάνω σε αυτόν έριχναν ή στερέωναν το μάτιο, όταν εγκατέλειπαν το σπίτι. Το μάτιο, το οποίο επίσης φοριόταν και ως μοναδικό ρούχο, ανήκε στην ενδυμασία του ελεύθερου πολίτη, έστω κι αν ακόμα φαινόταν πενιχρό και ήδη τριμμένο. Ο μακρύς χιτώνας αντίθετα ήταν κατά την καθημερινή ζωή το συνηθισμένο φόρεμα ηλικιωμένων ανδρών. Από τον 5^ο αιώνα π.Χ. φοριόταν μόνο από άνδρες που κατείχαν μια ιδιαίτερη θέση, όπως π.χ. στην λατρεία.

Γιορτή

Η εορταστική ενδυμασία θα διακριθεί περισσότερο με το χρώμα και την διακόσμηση παρά με το κόσψιμο και την ταιριαστή εφαρμογή. Μπορούμε να συμπεράνουμε από αυτό ότι το γιορτινό φόρεμα είχε διαφορετική, άλλη εμφάνιση από το συνηθισμένο. Διάφορα στολίδια χρησίμευαν για την ανάλογη συμπλήρωσή του. Για την χρήση ορισμένων φορεμάτων κατά τις εορταστικές εκδηλώσεις του γάμου δε γνωρίζουμε πολλά. Υποθέτουμε πως η στολή των νεόνυμφων θα ήταν χρωματιστή ή παρδαλή, πράγμα που μαρτυρείται από ένα χωρίο στο Τάτιο. Σύμφωνα με αυτό, το φόρεμα της νύφης ήταν πορφυροχρόων. Αλλά μαρτυρούνται επίσης λευκά ενδύματα για την νύφη και τον γαμπρό.

Η λατρευτική κοινότητα, που εμφανιζόταν κατά τις θυσιαστήριες και τις άλλες λατρευτικές πράξεις ή έπαιρνε μέρος σε μυστήρια, παρουσιαζόταν συχνά με λευκά ενδύματα. Αυτό ίσχυε και για άλλες εορταστικές αφορμές όπως τα Παναθήναια. Εδώ τα έγχρωμα ενδύματα ήταν γενικά απαγορευμένα.

Στην Αίγυπτο τα λευκά φορέματα που φορούσαν ονομάζονταν πρυτανικά ενδύματα. Στη Βραυρώνα, στην μεγάλη γιορτή της Αρτέμιδος, τα κορίτσια που όφειλαν να υπηρετήσουν την θεά για κάμποσο δεχόταν την χειροτονία. Κατά την ημέρα της τελετής, φορούσαν ροδόχρωμο φόρεμα και προσωπίο, που έδειχνε κεφάλι αρκούδας, για αυτό ονομαζόταν άρκτοι. Πορφυρόχρωμα ενδύματα αναφερόταν πάντοτε για όσους έπαιρναν μέρος στις πομπές και στους θριάμβους. Στην Αθήνα οι μέτοικοι εμφανίζονταν με πορφυρόχρωμα φορέματα. Οι Ελλανοδίκες, οι ανώτεροι αγωνοδίκες των Ολυμπιακών Αγώνων, ήταν επίσης τυλιγμένοι σε πορφυρόχρωμα φορέματα. Οι επόπτες των αγώνων της Νεμέας, εκτελούσαν τα καθήκοντά τους ντυμένοι με σκοτεινόχρωμα ενδύματα.

Πένθος

Γενικά στην Ελλάδα υπήρχε το έθιμο, να ντύνονται κατά τις πένθιμες τελετές με ενδύματα διαφορετικών χρωμάτων από εκείνα, που συνηθίζονταν καθημερινά. Τονίζεται ότι ανταλλάσσονταν ανοιχτόχρωμα ρούχα ή σκούρα. Πρέπει να συμπληρώσουμε ότι το να φορεί κανείς μαύρα ως σημάδι πένθους, η συνήθεια αυτή δε περιοριζόταν αποκλειστικά μόνο στις περιπτώσεις θανάτου, αλλά παρατηρούνταν και σε άλλα γεγονότα. Μια γυναίκα π.χ. όταν επισκεπτόταν τον άνδρα της στην φυλακή, φορούσε μαύρο χιτώνα για να αποδείξει πόσο μεγάλη δυστυχία την είχε πλακώσει. Υπήρχαν κανονισμοί, που πιθανώς διέφεραν από πόλη σε πόλη σύμφωνα με τους οποίους ρυθμιζόταν η πένθιμη ενδυμασία, καθώς και η διάρκεια του πένθους. Στους σχετικούς με τον ενταφιασμό κανονισμούς της πόλης Γάβρειον της Μυσίας, υπήρχε ένας νόμος από την ελληνιστική εποχή που προέβλεπε ότι οι γυναίκες σε περίπτωση πένθους θα έπρεπε να φορούν σκούρα, οι άνδρες και τα παιδιά όμως αντίστοιχα σκούρα και λευκά ενδύματα. Στην Αθήνα οι έφηβοι μπορεί να συμμετείχαν στις λαϊκές συνελεύσεις και τις εορταστικές πομπές με μαύρους μανδύες. Ως πένθιμο ένδυμα μνημονεύεται συχνά ένα μαύρο ιμάτιο. Μπορούμε ίσως από αυτά να συμπεράνουμε ότι η πένθιμη φορεσιά ήταν περιορισμένη ευκαιριακά σε μαύρο ρούχο, που ριχνόταν πάνω από τα ρούχα, που βρισκόταν από κάτω, φοριόταν με τα συνηθισμένα χρώματα. Στο Άργος η εκλογή του χρώματος ήταν αντίθετη. Αντίθετα για τα συνηθισμένα ρούχα φορούσαν λευκά ως πένθιμα.

Ενδυμασία επαγγελματική, κοινωνικής τάξης ή υπηρεσίας

Η διαίρεση της κοινωνίας σε διάφορες επαγγελματικές τάξεις και θέσεις βρήκε φυσικά την ανταπόκρισή της και στην ενδυμασία. Στην αρχαία Ελλάδα ορισμένα λαϊκά στρώματα απαιτούσαν για τους εαυτούς τους ειδικούς τύπους ή χρώματα ρούχων και να αναγνωρίζονται από αυτά. Στον κύκλο των εκλεκτών προσώπων της εξουσίας ουσιώδη γνωρίσματα ήταν η έκτακτη χρωματοδοσία, η δαπανηροί τρόποι διακόσμησης και φυσικά η εξεζητημένη ποιότητα των υφασμάτων. Είχε γίνει πλέον σύστημα ότι μεγάλη πολυτέλεια ενδυμάτων είχαν σχεδόν πάντοτε οι προσωπικότητες. Στις αντιλήψεις τους και την

αξιοπρεπή εμφάνιση ήταν και το χρέος να φορούν επιδεικτικά ρούχα τα οποία από κάθε άποψη ξεχώριζαν από εκείνα των υπόλοιπων πολιτών. Με πολυτελή ενδύματα Περσικού τύπου εμφανιζόταν και οι προσωπικότητες, που επιδίωκαν την τυραννία. Ένα πολύτιμο ένδυμα την ξυστίδα και ένα μανδύα συνήθιζαν οι ηθοποιοί να τον φορούν κατά τις τραγωδίες. Το ότι και μόνο να φορά κανείς πολυτελή ενδύματα, αυτό τον έκανε μισό τύραννο . στην λατρεία των θεών καθιερώθηκε το λευκό χρώμα. Θεωρείτε ως το χρώμα που ήταν καταλληλότερο για τη θεότητα. Λευκό ένδυμα και χρυσό κόσμημα ιδιαίτερα διαμορφωμένο χαρακτήριζε τις τέσσερις αρρηφόρους, εκείνα τα κορίτσια, τα οποία πάνω στην Ακρόπολη των Αθηνών, για ένα χρόνο υπηρετούσαν την θεά Αθηνά. Με τη λήξη της υπηρεσίας τους τα ενδύματα και τα κοσμήματα παρέμεναν στον ναό ως αφιερώματα. Κατά την διάρκεια του έτους ο ιερέας έπρεπε να ήταν πάντοτε ντυμένος στα λευκά. Η ιερατική αμφίεση δεν είχε πάντα άσπρο ή κόκκινο χρώμα. Εξαιρέσεις αποτελούσαν τα κροκόχρωμα και πορφυρόχρωμα ενδύματα. Αλλά ανεξάρτητα από αυτά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η εικόνα της εξωτερικής εμφάνισης, στην οποία, εκτός από την ενδυμασία ανήκαν οι κεφαλόδεσμοι και τα στεφάνια, έδειχναν για τον καθένα το αξίωμα και την αξιοπρέπεια, που ήταν με αυτά συνδεδεμένοι.

Καλλωπισμός

Οι ελληνίδες είχαν μακριά μαλλιά. Τα έπλεκαν και τα έκαναν βοστρύχους και πλεξούδες, τα έπιαναν με ταινίες και καρφίδες και τις έκαναν διάφορα χτενίσματα. Στις ελεύθερες γυναίκες το κοντό μαλλί ήταν σημάδι πένθους ή αναγνώριση γηρατειών. Οι δούλες είχαν πάντοτε τα μαλλιά τους κομμένα κοντά. Οι ελληνίδες χρησιμοποιούσαν κρέμα για να ασπρίζουν τα μάγουλα, ψιμίθια, βαφές για τα φρύδια και τις βλεφαρίδες. Πολλές γυναίκες είχαν ολόκληρο εργαστήρι με καθρέφτες, τσιμπιδάκια, καρφίτσες, μπουκαλάκια με αρώματα και αρωματικές ουσίες, δοχεία με κρέμες. Για το βάψιμο του προσώπου και των χειλιών χρησιμοποιούσαν μολύβια ή ρίζα του φυτού αλκέα. Τα φρύδια τα μαύριζαν με καπνιά ή με ψιλοτριμμένο αντιμόνιο. Τα βλέφαρα τα σκίαζαν ελαφρά με κάρβουνο. Τις βλεφαρίδες τις έβαφαν πρώτα μαύρες, έπειτα με ένα μείγμα από ασπράδι αβγού, αμμωνία και ρετσίνη.

Υποδήματα

Χοντρικά μπορούν να διακριθούν τρεις βασικοί τύποι : τα σανδάλια, που αποτελούνταν από τη σόλα, η οποία συγκρατείται με ιμάντες στο πόδι, το καθαυτό υπόδημα, που καλύπτουν το πόδι φτάνοντας ως τον αστράγαλο ή ακόμη παραπάνω, και οι μπότες, που καλύπτουν τη κνήμη. Ακριβώς η υπόδηση ήταν το αντικείμενο όπου εκδηλωνόταν η φαντασία των κομψών Αθηναίων. Μας είναι γνωστοί μερικοί τύποι υποδημάτων που συνδέονται με το όνομα ορισμένων προσώπων. Γενικά τα υποδήματα γίνονταν από δέρμα, αλλά κάποτε τα έφτιαχναν και από πύλημα, όπως τα καλύμματα της κεφαλής. Μερικοί κομψευόμενοι στόλιζαν τα υποδήματα τους με χρυσό και ασήμι. Τα μαύρα υποδήματα τα στίλβωναν με σφουγγάρι. Στο σπίτι οι αθηναίοι πάντα ξυπόλυτοι.

Κόμη

Τα μαλλιά τους είναι συνήθως μακριά και σγουρά που τα αφήνουν ελεύθερα στους ώμους τους σε μπούκλες ή τα δένουν με κορδέλα στο πίσω μέρος, ή τα χτενίζουν σε κότσο που διακοσμούν με κορδέλες . Οι κομμώσεις ήταν ποικίλες , χαριτωμένες και πολύ φροντισμένες. Αρκετές κοπέλες έκαναν χωρίστρα στη μέση και είχαν τα μαλλιά τους δεμένα πίσω με κορδέλα, που την έλεγαν άμπυκα ή σφενδόνην, επειδή το σχήμα της θύμιζε σφεντόνα. Άλλες υιοθετούσαν τον κόρυμβον, δηλαδή τον κότσο που σχηματιζόταν στη κορυφή του κεφαλιού με το μάζεμα των μαλλιών. Άλλες είχαν κοντές αφέλειες στο μέτωπο, άλλες έφτιαχναν μόνες τους μπούκλες, κατσαρώνοντας τις με πυρακτωμένα σιδερένια εργαλεία. Σε πολλές άρεσε να δένουν τα μαλλιά τους με χρωματιστές κορδέλες, στηριγμένες στο μέτωπο τους με ένα κόσμημα τον κλύκα που δεν ήταν τίποτα περισσότερο από ένα μετάλλιο κουμπί.

Το κεφάλι έμενε ακάλυπτο. Οι έλληνες φορούσαν κάλυμμα μόνο όταν έβγαιναν έξω από τη πόλη για να προστατεύουν το κεφάλι τους από την ζέστη και τη βροχή.

Οι Έλληνες είχαν πυκνά μαλλιά. Δεν έκοβαν τα μαλλιά τους πολύ κοντά, τα έκοβαν έτσι που να καλύπτουν το κεφάλι αλλά να μην φτάνουν ως τους ώμους.

Χρώματα

Μια ποικιλία φωτεινών χρωμάτων παρμένη από την ελληνική φύση τονίζει την εκφραστικότητα και την απλότητα των ελλήνων της αρχαίας εποχής. Οι έλληνες αγαπούν τα φωτεινά χρώματα για το χιτώνα, και το ιμάτιο όπως το χρώμα του κρόκου, το μπλε, το κόκκινο, και μαζί το κόκκινο και κίτρινο για τα τελειώματα, σχηματίζοντας ένα είδος γιρλάντας . Χρώματα για τους αριστοκράτες είναι το βαθύ και φωτεινό κόκκινο το πράσινο το καφέ και το μαύρο και ακόμη το λευκό, ενώ για τους απλούς χωρικούς είναι το πράσινο και το γκριζο. Στους θρήνους το μαυροκόκκινο το βαθυπράσινο και το γκριζο. Τα υφάσματα από τα οποία κατασκευάζονταν οι ενδυμασίες τους ήταν κάτι το εξαιρετικό.

Στους άνδρες δεν άρεσε το κίτρινο χρώμα, το θεωρούσαν καλό μόνο για τις γυναίκες. Τα λευκά ενδύματα στολίζονταν με μια λωρίδα χρωματιστή.

Οι παραστάσεις πιστοποιούν μέχρι τα τέλη της αρχαϊκής εποχής την προτίμηση σε πλούσια και πολυποικίλα υφάσματα που χρησιμοποιούταν στα γυναικεία ενδύματα. Κατόπιν ακολουθεί μια αλλαγή: αρχίζουν να προτιμώνται να μονόχρωμα ή τα διακριτικά διακοσμημένα υφάσματα.

Επαγγέλματα

Γιατροί: οι γιατροί απεικονίζονται με τη συνήθη ανδρική ενδυμασία δηλ. με χιτώνα και ιμάτιο. Το ένδυμα έπρεπε να είναι ούτε ακριβό ούτε φτωχικό ή ακάθατο. Για τις δήθεν μεγάλες θεραπευτικές επιτυχίες του, έβρισκε ταιριαστό να φορεί πορφυρά ρούχα.

Αγρότες-Χειροτέχνες-Εργάτες: όσοι ασχολούνταν με χειρωνακτικές εργασίες και αυτοί που χρειάζονται όσο το δυνατόν περισσότερη ελευθερία κινήσεων φορούσαν ένα κοντό, ζωσμένο χιτώνα (χιτώνετρομάσχαλοσεξωμής σύμφωνα με τη αρχαιολογική ορολογία) με

ένα μόνο άνοιγμα για το βραχίονα, ενώ ο δεξιός ώμος και ο δεξιός βραχίονας έμεναν ακάλυπτοι. Οι αγρότες φορούσαν συμπληρωματικά και ένα άλλο φόρεμα (κατωνάκη) το οποίο αποτελούνταν από χοντρό μάλλινο ύφασμα. Με τέτοια ενδύματα προσπαθούσαν να ντύνονται στη Σικυώνα κατά τη διάρκεια της τυρρανίας. Στην Αθήνα οι Πεισιπρατίδες είχαν κάνει για τους γεωργούς υποχρεωτική την αμφίεση με ένα τέτοιο ρούχο, για να γίνεται αμέσως αντιληπτός ο καθένας από αυτούς, μόλις πατούσε τη πόλη. Εν όψει του ελάχιστου κόστους, που απαιτούσε η κατασκευή τόσο απλής ενδυμασίας, πολλοί χειροτέχνες εργάτες ή και αγρότες κατασκεύαζαν μόνοι τους τις φορεσιές τους, ή τις αποκτούσαν οπωσδήποτε με φθηνό τίμημα. Αντίθετα, στους σκλάβους οι κύριοι έδιναν την αναγκαία ενδυμασία. Για τέτοια ρούχα της δουλειάς θα χρησιμοποιούνταν υφάσματα μάλλον σκούρα και ανθεκτικά παρά ανοιχτόχρωμα και ευαίσθητα στους ρύπους.

Ναυτικοί: οι ναυτικοί παράλληλα προς την εξωμίδα ήταν εξοικειωμένοι και με τη χρήση ενός άλλου είδους ενδύματος, που ήταν φτιαγμένο από πλεγμένα ψαθιά (φορμός). Εκτός από τα φορέματα και τους μανδύες, που κατά περίπτωση τα έφτιαχναν από πολύ τραχιά υλικά, οι βοσκοί και άλλοι ξωμάχοι φορούσαν και τέτοια καμωμένα από τριχωτά ή απλά δέρματα. Οι μανδύες είχαν συνήθως κουκούλες.

Παιδαγωγός: ο παιδαγωγός ο οποίος φοράει ακριβώς όπως και ο δάσκαλος ένα ιμάτιον είναι δυνατόν να αναγνωριστεί από ένα κυρτό ραβδί.

Φιλόσοφοι: ένδυμα των φιλοσόφων ήταν συνήθως ο τρίβων. Ο μανδύας αυτός άνηκε στα φτηνά, στα εντελώς φτωχικά είδη ρουχισμού και κατασκευαζόταν από απλό και πολύ αδρό ύφασμα. Συνήθως τον φορούσαν χωρίς να έχουν άλλο ρούχο από μέσα. Ο τρίβωνας ήταν για τους ασκητικούς φιλοσόφους ένα καλόδεχτο μέσο για να εκφράζει την ολιγάρκειά τους. Παράλληλα ο τρίβων εθεωρείτο και ως χαρακτηριστικό ένδυμα των γυμναστών στην παλαιότερα.

Αθλητές – αρματηλάτες: οι αθλητές και οι αρματηλάτες φορούν άσπρη ταινία, φιλέ ή μαντίλι για να συγκρατούν τα μαλλιά τους και οι πολεμιστές ένα μικρό καπέλο από ύφασμα κάτω από την περικεφαλαία. Συχνά το ιμάτιο και η χλαμύδα σκεπάζουν το κεφάλι σε σχήμα κουκούλας.

Ηγεμόνες: οι ηγεμόνες συνηθίζουν να φορούν ένα αργυρόλευκο λινό πανωφόρι, το φάρος, που το τυλίγουν στο σώμα τους με ιδιαίτερη χάρη και φροντίδα και ακόμα μερικές φορές φορούν ένα είδος καπέλου, το κόκκινο πέτασο, με διπλώματα από λευκό μαντήλι, διακριτικό γνώρισμα της εξουσίας τους.

Ιερείς: η ιερατική αμφίεση δεν είχε πάντοτε μονάτο άσπρο ή κόκκινο χρώμα. Εξαιρέσεις αποτελούσαν τα κροκόχρωμα και πορφυρόχρωμα ενδύματα. Αλλά ανεξάρτητα από αυτά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η εικόνα της εξωτερικής εμφάνισης, στην οποία, εκτός από την ενδυμασία, ανήκαν οι κεφαλόδεσμοι και τα στεφάνια, έδειχναν για τον καθένα το αξίωμα και την αξιοπρέπεια που ήταν με αυτά συνδεδεμένη.

Δούλοι – συνηθισμένοι άνθρωποι: όλοι αυτοί φορούσαν την απλούστερη που ονομαζόταν εξωμής. Ένα άλλο χαρακτηριστικό είδος ενδύματος ήταν η ποδιά, το ζώμα, η οποία τυλιγόταν γύρω από τους γοφούς. Έτσι ντυμένοι παρασταίνονται άνδρες, που ήταν

αναγκασμένοι να εργάζονται στον καύσωνα της αφείας φωτιάς, όπως οι μάγειροι, οι σιδηρουργοί και οι χαλκωματάδες, αλλά και οι εργαζόμενοι οι οποίοι ήταν εκτεθειμένοι στην ηλιακή ακτινοβολία όπως γεωργοί, και άλλοι εργάτες της υπαίθρου.

Πωγωνοφόρος – τεχνίτης: Ο πωγωνοφόρος χειροτέχνης, ο οποίος κάθεται επάνω σε ένα χαμηλό κάθισμα, φορεί ποδιά, η οποία τυλίγεται με λεπτές πτυχές γύρω από το κορμί του. Ο άνω κορμός και τα σκέλη μένουν ακάλυπτα. Στο κεφάλι με τα κοντά μαλλιά φορεί σκούφο, τον πύλον.

Γενικά: το χειμώνα πάνω από τον χιτώνα φορούν μάλλινη πορφυρή χλαίνα, ένα ορθογώνιο παραλληλόγραμμο κομμάτι υφάσματος που πέφτει πάνω στους ώμους και στηρίζεται πάνω στον λαιμό μπροστά με μια πόρπη ή περόνη. Η χλαίνα κοσμημένη με γραμμικά σχέδια, άνθη και πολεμικές σκηνές, χρησιμεύει πολλές φορές για σκέπασμα κατά τον ύπνο. Όλοι οι άνδρες σχεδόν φορούν στο κεφάλι τους τον πέτασο, φαρδύ γυριστό καπέλο, όταν πρόκειται να ταξιδέψουν σε μεγάλες αποστάσεις ή να ιππεύσουν για να προστατευθούν από τον ήλιο και το κρύο. Ο πύλος είναι ένα άλλο κωνικό και μυτερό καπέλο που συνήθιζαν να φορούν οι ναύτες, οι τεχνίτες και ο θεός Ήφαιστος.

Είναι βέβαια αρκετά γνωστό πόσο καθοριστικά για τη διαμόρφωση ορισμένων ενδυματολογικών συνηθειών ήταν το κλίμα και ο τρόπος ζωής. Οι διαφορές ανάμεσα στις βόρειες και νότιες περιοχές καθώς και στα τοπία κατά την εναλλαγή των εποχών του έτους, που σημάδευαν τους ανθρώπους ανάλογα με το αν ζούσαν στα νησιά αν αποίκιζαν μια περιοχή των ακτών, αν εγκατασταίνονταν στις πεδιάδες ή στα βουνά, όλα αυτά τεκμηριώνονται όχι μόνο με την ιδιοσυγκρασία, αλλά ασφαλώς και με την δομική μορφή των εγκαταστάσεων και των σπιτιών, καθώς και με την ενδυμασία των κατοίκων.

Σπάρτη

Η ενδυμασία αντιστοιχούσε στον τρόπο ζωής των Σπαρτιατών. Ήταν απλή και στηριζόταν πάνω στις αρχές: λιτότητα, ολιγαρχία και σκληραγωγία. Αυτό μάλιστα δίνει την εντύπωση ότι είχαν υποταχθεί στις αρχές αυτές χωρίς διάκριση τόσο οι φτωχοί όσο και οι πλούσιοι. Οι Σπαρτιατοπούλες ήταν γνωστές στην υπόλοιπη Ελλάδα για τα κοντά τους φορέματα, που έφταναν μόνο μέχρι τα γόνατα. Με βάση τη γραπτή παράδοση χαρακτηρίζεται σήμερα λακωνικός ο πέπλος, που αφήνει ελεύθερη ή ανοιχτή τη μια πλευρά του σώματος. Αλλά και η αντίθετη άποψη υπάρχει, ότι το ένδυμα αυτό με κανέναν τρόπο δεν ήταν τόσο ιδικά λακωνικό όπως θα μπορούσε κανείς να μας κάνει να το πιστέψουμε. Όπως αποδείχνουν παραστάσεις το ένδυμα αυτό απαντά το ίδιο και σε άλλες περιοχές. Επίσης φαίνεται πως δεν είναι επαρκώς αιτιολογημένη η ταύτιση αυτού του ανοιχτού πέπλου με το ένδυμα, που ονομαζόταν 'φαινομηρίς'. Εάν στηριχθούμε στον ορισμό ή στην περιγραφή του Πολυδεύκη, τότε μπορούμε να φανταστούμε ένα φόρεμα όπου το μέρος της φούστας έμενε ανοιχτό μέχρι το ύψος της μέσης. Αυτό το είδος των ενδυμάτων φορούσαν και τα κορίτσια της Σπάρτης, και γι αυτό τα ονόμαζαν 'φαινομηρίδες'. Φοριέται εξίσου από ανθρώπινα και θεϊκά όντα για να τονίζει την ευκινησία, την ταχύτητα ή την επιδεξιότητα. Μια άλλη μορφή φορέματος ενδύματος περιγράφει ο Πausanias. Φοριόταν από τις Σπαρτιάτισσες παρθένες προς τιμήν της Ήρας στην Ολυμπία κατά τους αγώνες δρόμου. Το ρούχο ήταν κοντό άφηνε τα γόνατα ελεύθερα και το δεξιό στήθος ακάλυπτο. Η στενή φορεσιά που έδειχνε ελεύθερα τα σκέλη και το στήθος ήταν χαρακτηριστική ακριβώς για τα κορίτσια της Λακωνίας.

Η ενδυμασία των αρένων αποτελούνταν μόνο από τον χιτώνα. Αργότερα φορούσαν τον τρίβωνα, εκείνο τον κοντό μανδύα που κατασκευαζόταν από τραχύ ύφασμα. Για τα αγόρια και τα κορίτσια εξίσου, όταν κυκλοφορούσαν μέσα στην κοινωνία θεωρούνταν ως αποδεικτικό της καλής ανατροφής τους, να τηρούν τα χέρια τους κρυμμένα κάτω από τον μανδύα. Οι είλωτες, που βρίσκονταν στην κατώτατη βαθμίδα της κοινωνικής ιεραρχίας της Σπάρτης, έπρεπε να αρκούνται σε μια δερμάτινη ποδιά και μια σκούφια από τριχωτό δέρμα σκύλου.

Άνδρες και νεαροί ήταν ντυμένοι με τον κοντό χιτώνα, ο οποίος ποτέ δεν έφτανε μέχρι κάτω από τα γόνατα. Είχε ζώνη και ήταν εφοδιασμένος με κοντά μανίκια. Επίσης μαρτυρείται η εξωμίσ της οποίας η χρήση παρέμεινε περιορισμένη για τους χειροτέχνες και τους σκλάβους. Πάνω από τον χιτώνα θηλυκωνόταν η εξίσου κοντή χλαμύδα φτιαγμένη από ένα τετράγωνο πανί. Το μακρύ μανδύα, το ιμάτιο, τον τύλιγαν κατά τον συνηθισμένο τρόπο γύρω από το σώμα.

Θεσσαλία

Παρόμοια εικόνα προσφέρει και η βορείως Θεσσαλία. Πάλι πάνω σε ταφικό ανάγλυφο μπορούμε να αναγνωρίσουμε τους γυναικείους κατοίκους χωρίς τις οποιεσδήποτε ιδιαιτερότητες των γνωστών μορφών του πέπλου, του χιτώνα και του μανδύα. Αντιστοιχίες από τον ανδρικό κόσμο, απαντούν στον κοντό χιτώνα, στο ιμάτιο και προπάντων στη χλαμύδα, που κατάγεται από αυτή τη περιοχή.

Μακεδονία

Από χιτώνα και χλαμύδα βασικά αποτελείται η ενδυμασία των ανδρών της Μακεδονίας. Ο χιτώνας όπως είναι δυνατόν να αναγνωριστεί στις εικαστικές παραστάσεις, φοριόταν τόσο κοντομάνικος όσο και μακρυμάνικος. Και είναι δικαιολογημένο το ερώτημα επί τη βάση ποιων επιχειρημάτων μπορούν να χαρακτηρίζουν τον μακρυμάνικο χιτώνα ως ξενόφερτο ένδυμα. Και στην υπόλοιπη Ελλάδα αυτή η μορφή του χιτώνα δεν είναι άγνωστη, προπάντων στο μεγάλο κύκλο των υπηρετιών.

Ως χαρακτηριστική ιδιοτυπία της μακεδονικής στολής θεωρείται εκτός από το κάλυμμα της κεφαλής (καυσία) και τις ψηλές μπότες (κρηπίδες) κυρίως η χλαμύδα. Η ιδιαιτερότητα της βρίσκονταν στο κόψιμό της. Αντί του συνηθισμένου τετραγώνου διαγράμματος αυτή διέθετε προφανώς στρογγυλεμένη επιμήκη πλευρά. Η εξέταση της ενδυμασίας των γυναικών της Μακεδονίας δε μας επιτρέπει να δούμε καμία βαρύνουσα διαφορά ως προς ό,τι αφορά στον πέπλο, το χιτώνα και το ιμάτιο. Είναι δυνατόν να αναγνωριστούν σε γενικές γραμμές κάποιες ιδιαιτερότητες, ωστόσο όμως δε μπορεί να γίνει λόγος για θεμελιώδης διαφορές από τόπο σε τόπο σχετικά με την μορφή της ενδυμασίας.

Ιστορικό πλαίσιο

Στην Αρχαϊκή εποχή η θέση της γυναίκας είναι τιμητική. Δεν κλείνεται στο σπίτι και ο Ησίοδος θα την κατηγορήσει για τα ξεπορτίσματα της. Κυκλοφορεί ελεύθερα και παίρνει μέρος σε γεγονότα που συμβαίνουν έξω από το σπίτι.

Κλασική εποχή

Οι Μηδικοί πόλεμοι απετέλεσαν για τον ελληνικό κόσμο ένα δραματικό ορόσημο, που σημαδεύει τη βαθιά τομή ανάμεσα στην αρχαϊκή και στην κλασική περίοδο.

Στον τομέα της τέχνης η μεταβολή αρχίζει να διαφαίνεται καθαρά γύρω στο 500 π.Χ. και δεν μπορεί να είναι άσχετη προς πολιτικές και πνευματικές ανακατατάξεις των τελευταίων χρόνων 6^{ου} αι., οι οποίες στην Αθήνα παίρνουν πολύ συγκεκριμένη μορφή με την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας. Η κλασική τέχνη, όπως και η κλασική σκέψη, επιτελεί έργο επαναστατικό, αρνείται βασικά την αρχαϊκή νοοτροπία και στρέφει προς νέους δρόμους.

Αυτή η ενότητα παλιών και νέων στοιχείων μέσα από αντιθέσεις και συμφωνίες που χαρακτηρίζει τον κλασικό πολιτισμό και έχει δημιουργήσει μια μοναδική αρμονία σε όλα τα πράγματα, πραγματοποιήθηκε από την ένωση στοιχείων πολιτισμών όπως, του Μινωικού, του Μυκηναϊκού, του Αρχαϊκού, της Ανατολής και της δωρικής έκφρασης.

Μαρτυρίες για την ενδυμασία των Ελλήνων της κλασικής περιόδου έχουμε πολλές και ποικίλες. Γραπτά κείμενα, βάζα, γλυπτά, ανάγλυφες διακοσμήσεις, ζωγραφικές παραστάσεις, ναοί, κοσμήματα και πλήθος άλλων κλασικών μνημείων δίνουν τον τύπο του ενδύματος εκείνης της εποχής.

Το ένδυμα θα διατηρήσει τα βασικά χαρακτηριστικά της Ομηρικής Περιόδου. Οπωσδήποτε είναι μια συνέχεια του δωρικού και ιωνικού αρχιτεκτονικού ρυθμού. Η φυσική κίνηση των ανθρώπων βρίσκει το ταίριασμα της με την τέχνη των πτυχώσεων πάνω στα μάλλινα ή λινά υφάσματα. Τα υφάσματα αυτά δεν ράβονται, συγκρατούνται μόνο με πόρπες και ζώνες, διπλώνονται με διάφορους τρόπους σχηματίζοντας ένα πλήθος πτυχών και δίνοντας πάντα την εντύπωση ενός καινούριου τύπου ενδύματος. Ο βαρύς μάλλινος και αυστηρός με τις λίγες πτυχώσεις δωρικός χιτώνας ή ο ανάλαφρος λινός και κομψός πλούσιος σε πτυχώσεις ιωνικός χιτώνας ή και το ταίριασμα και των δυο χιτώνων θα γίνει το βασικό ένδυμα αντρών και γυναικών. Δεν θα είναι μόνο το ένδυμα των ανθρώπων αλλά και των θεών που παρουσιάζονται με τις ίδιες μορφές και το ίδιο πνεύμα. Δε γνωρίζει κανείς ποιοι έπλασαν ποιους. Οι θεοί τους ανθρώπους ή οι άνθρωποι τους θεούς. Το πνεύμα και η αισθητική αντίληψη των ανθρώπων πλησίασαν το τέλειο.

Το χρώμα περισσότερο εκρού ή λευκό, λίγα κοσμήματα, πόρπες, διαδήματα και δερμάτινα στοιχεία διακοσμούν διακριτικά το σώμα που αφήνεται ελεύθερο όπως το πνεύμα, μέσα σε αυτήν την αρμονία και κίνηση των πτυχών. Τότε δημιουργήθηκε το κλασικό ύφος, και η ουσία του είναι η τάξη και το σχήμα, η μετριοπάθεια στο σχέδιο, στην έκφραση και τη διακόσμηση. Τότε δημιουργήθηκαν οι αθάνατοι κανόνες της ομορφιάς και του ωραίου. Δεν υπάρχουν υπερβολές στα σχέδια, ούτε εκκεντρικότητες στο σχήμα, ούτε και αφύσικη έρευνα για νεωτερισμούς.

Ανδρική ενδυμασία

Ο δωρικός χιτώνας των ανδρών είναι κοντός μέχρι τα γόνατα περίπου. Στερεώνεται με περόνες στους ώμους και ζώνη στη μέση. Δε σχηματίζει απόπτυγμα των γυναικών και μπορεί να στερεωθεί μόνο στον ένα ώμο οπότε ονομάζεται και εξωμής ή ετερομάσχαλος

χιτώνας .Ο χιτώνας αυτός φοριέται στις καθημερινές τους ασχολίες στα χωράφια, περισσότερο από εργάτες και δούλους, για να στις γρήγορες κινήσεις.

Οι πολεμιστές κάτω από την πανοπλία τους που είναι διακοσμημένοι στο στήθος και στους ώμους φορούν κοντούς χιτώνες. Επίσης φέρουν μεταλλικές ή δερμάτινες περικνημίδες για την προστασία των ποδιών τους. Ακόμη μερικές φορές , πάνω από την πανοπλία τους φορούν ένα κοντό μανδύα, τη χλαμύδα, που κουμπώνει στους ώμους. Το κεφάλι τους προστατεύεται από την περικεφαλαία διάφορων σχημάτων που συνοδεύεται μερικές φορές και από προσωπίο.

Οι ηλικιωμένοι, οι άρχοντες, οι ιερείς, οι αρματοηλάτες, οι φιλόσοφοι και οι καλλιτέχνες θα φορέσουν το μακρύ ποδήρη χιτώνα.

Το ιμάτιο είναι ένα άλλο μέρος της ανδρικής ενδυμασίας. Οι άνδρες το καλοκαίρι φορούν μόνο το ιμάτιο. Συνήθως το ιμάτιο στα τελειώματα του έχει διακοσμήσεις από σχέδια ελληνικού κλειδιού όπως τα ονόμαζαν οι Έλληνες. Μια παραλλαγή του ιματίου είναι η χλαμύδα που φοριέται συνήθως από τους ταξιδιώτες και τους ιππείς. Η χλαμύδα τυλίγει το σώμα πάνω από τους ώμους και στερεώνεται στον αριστερό ώμο με πόρπη. Έτσι το χέρι που κρατάει τα ηνία είναι σκεπασμένο, ενώ το χέρι που κρατάει το μαστίγιο μένει ελεύθερο.

Ο ιωνικός χιτώνας διαφέρει από το δωρικό στο μήκος, στο ύφασμα από το οποίο κατασκευάζεται και στον τρόπο που στερεώνεται στο σώμα. Είναι μακρύς, λινός και ραμμένος στους ώμους. Επίσης μπορεί να στερεώνεται στους ώμους με μια σειρά περόνες. Βασικό χαρακτηριστικό του ιωνικού χιτώνα είναι οι χειρίδες, μανίκια που σχηματίζονται από το στερέωμα του στους ώμους. Ακόμη ο ιωνικός με τη ζώνη στη μέση παρουσιάζει πλουσιότερες και κομψότερες πτυχές από όσες ο αυστηρός δωρικός χιτώνας.

Υπάρχουν όμως και παραλλαγές των δυο βασικών τύπων, του δωρικού και ιωνικού χιτώνα. Ο ιωνικός χιτώνας καθιερωμένος για τις αρματοδρομίες, είναι ζωσμένος ψηλά, ενώ ταινίες κοντά στους ώμους τακτοποιούν τις πτυχές, ώστε να μην κρέμονται τα μανίκια.

Κόμη

Τα μαλλιά τους ήταν μακριά στην αρχή πριν από τους περσικούς πολέμους και στολίζονταν συχνά με μια μίτρα από ύφασμα ή μέταλλο. Οι αθλητές έπλεκαν τα μαλλιά τους σε πλοκάμους γύρω από το κεφάλι τους ενώ κοντά μαλλιά που σχημάτιζαν κρόσια και βοστρύχους στο μέτωπο σκέπαζαν το σημείο που ενώνονταν οι πλόκαμοι. Μετά τους περσικούς πολέμους τα μαλλιά τους είναι κοντά, ενώ η γενειάδα τους σε φυσική κατάσταση φροντίζεται ιδιαίτερα. Οι Σπαρτιάτες διατηρούν αρειμάνιο μουστάκι και μόνο στην εποχή του Μ. Αλεξάνδρου ξυρίζουν τα πρόσωπα τους. Τα καπέλα που φορούν είναι τα ίδια της ομηρικής εποχής. Στα κουρεία οι άνδρες φροντίζουν τα μαλλιά τους, αλλά και τα νύχια των χεριών και των ποδιών. Γενικά η περιποίηση του σώματος είχε μεγάλη σημασία για του αρχαίους. Πλένονταν σε ανοιχτούς χώρους, στα ποτάμια, στη θάλασσα, στα γυμνάσια και στις παλαισטרές. Προς το τέλος του 5^{ου} αιώνα π.Χ. εμφανίζονται και τα δημόσια λουτρά, τα βαλανεία, που προσέφεραν θέρμανση, ζεστό και κρύο νερό και όλα τα απαραίτητα.

Υπόδηση

Στα πόδια τους φορούσαν ότι και στην Αρχαϊκή εποχή. Πολλοί συνηθίζουν να τοποθετούν κάττυμα από ξύλο ή δέρμα ή φελλό κάτω από τα σανδάλια ή τους κοθόρνους για να κερδίζουν ύψος. Οι ευγενείς βέβαια ξεχωρίζουν φορώντας κόκκινους κοθόρνους και επίχρυσα σανδάλια.

Γυναικεία ενδυμασία

Το βασικό γυναικείο ένδυμα είναι ο δωρικός και ιωνικός χιτώνας. Ο δωρικός είναι από βαρύ μάλλινο ύφασμα που πέφτει έτσι, ώστε να σχηματίζονται φυσικές φαρδιές καλογραμμένες πτυχές. Ο ιωνικός από λινό λεπτό ύφασμα, μερικές φορές διάφανο, πέφτει παρουσιάζοντας ένα φανταστικό παιχνίδι από μικρές ανήσυχες πτυχές. Και οι δύο χιτώνες φτάνουν μέχρι τα πόδια χαμηλά, αλλά μια λεπτή ζώνη ανεβάζει το περίσσιο μάκρος του χιτώνα δημιουργώντας μια αναδίπλωση, τον κόλπο.

Ο δωρικός χιτώνας που εικονίζεται σε μελανόμορφα αγγεία αποτελείται από ένα μεγάλο επίμηκες μάλλινο ύφασμα που διπλώνεται στο επάνω μέρος ώστε να σχηματίζει ένα απόπτυγμα (σαν μπλούζα ή μπουφάν) τον κόλπο. Ο χιτώνας τυλίγει το σώμα και στερεώνεται στους ώμους, με ζώνη γύρω στη μέση, ενώ οι άκρες του υφάσματος, κατά μήκος του σώματος, μένουν ανοιχτές ή ράβονται μερικές φορές. Στην αρχή ο χιτώνας εμφανίζεται αρκετά στενός, αργότερα όμως έχει μεγαλύτερο φάρδος που πέφτει με χάρη σε πλούσιες πτυχές, όπως τις Καρυάτιδες του Ερεχθείου.

Το, ιμάτιο όπως και στους άνδρες είναι ένα κομμάτι από μάλλινο ύφασμα που μπορεί να σκεπάζει τους ώμους ή και το κεφάλι, ώστε να δημιουργεί μια κουκούλα, την καλύπτρα ή να στερεώνεται στον αριστερό ώμο με τις δύο άκρες του, περνώντας κάτω από τη δεξιά μασχάλη. Μια γυναίκα με καλούς τρόπους (έτσι θεωρείται) έκρυβε τα χέρια της μέσα στο ιμάτιο. Επάνω από το δωρικό χιτώνα οι γυναίκες της κλασικής εποχής φορούν τον περίφημο πέπλο, τον λεγόμενο πέπλο της Αθηνάς. Είναι ένα μακρύ ορθογώνιο ύφασμα που εφαρμόζει στους ώμους και πέφτει κατά μήκος του ενός μηρού με ένα πλήθος πτυχών που δημιουργούν το απόπτυγμα. Η ζώνη φοριέται στη μέση ή και κάτω από το στήθος, επάνω όμως από το απόπτυγμα. Μερικές φορές ο πέπλος είναι φτιαγμένος από το επάνω μέρος του χιτώνα διπλωμένο πάλι. Άλλες φορές αποτελείται από δυο παραλληλόγραμμα τεμάχια μάλλινου υφάσματος, το ένα για τη πλάτη και το άλλο για το στήθος. Δύο πόρπες τα ενώνουν στους ώμους σχηματίζοντας κοντά μανίκια και στη συνέχεια περνούν τα ελεύθερα μέρη κάτω από τη μασχάλη και ενώνουν τις γωνίες τους πάλι με την ίδια πόρπη. Συνήθως χρησιμοποιούσαν μάλλινα υφάσματα πολύ καλά κατασκευασμένα. Βέβαια οι κομψές και πλούσιες της εποχής αγόραζαν τους περίφημους λεπτούς, λινούς, διαφανείς χιτώνες από την Αμοργό και χιτώνες από βύσσο που εισάγονταν από την Αίγυπτο.

Χρώματα

Στον 5^ο αιώνα το χρώμα που αγαπήθηκε ιδιαίτερα ήταν το λευκό και το εκρού ενώ αργότερα στους Αλεξανδρινούς χρόνους θα υπάρξει πολυχρωμία στην ενδυμασία. Χρώματα όπως το πράσινο, το σκούρο μπλε, πορφυρό, βαθύ κόκκινο, κίτρινο, μαζί με

διάφορα σχέδια, γεωμετρικά, άνθη, ζώα, ανθρώπινες μορφές υπάρχουν στα τελειώματα των χιτώνων που υφαίνονται ή κεντιούνται μετά πάνω στο ύφασμα.

Κόμη

Τα μαλλιά τους είναι μακριά και κυματίζουν ελεύθερα επάνω στους ώμους ή στερεώνονται ψηλά με ταινίες. Όταν τα αφήνουν ελεύθερα φορούν τη στεφάνη. Άλλοτε μαζεύουν τα μαλλιά τους σε κόρυμβο (κότσο) που συγκρατείται με ταινίες σε διαφορετική κάθε φορά και εξίσου κομψή διάταξη. Όταν φορούν το σάκκο, ένα κάλυμμα στο κεφάλι, αφήνουν μερικές μικρές μπουκλίτσες ελεύθερες στο μέτωπο και κοντά στα αυτιά. Ακόμη φορούν τη θολιά, ένα καπέλο με φαρδύ γύρο που το κέντρο καταλήγει σε γύρο.

Υπόδηση

Στα πόδια φορούν όπως και οι άνδρες τα ίδια παπούτσια, περισσότερο όμως κομψά και χρησιμοποιούν περισσότερο κάττυμα για να ψηλώνουν. Είναι μονόχρωμα στην αρχή, αργότερα όμως συνηθίζουν να φορούν κίτρινα, πράσινα, κόκκινα που συνηθίζονται στα εργαστήρια της Ρόδου, του Άργους και της Σικυώνας.

Καλλωπισμός

Στην Αθήνα του 5^{ου} αιώνα, οι γυναίκες λεύκαιναν το πρόσωπο τους με ένα λεπτό στρώμα κερουσίτη (καθαρό ανθρακικό μολύβι), που το έλεγαν ψιμύθιον. Εκτός από το μάλλον απαραίτητο κοκκινάδι των χειλιών, «ρουζ» της εποχής ήταν το μίλτον, ένα μίνιο προσώπου, ή το φύκον κατασκεύασμα από τα φύκια, ή η έγχουσα, από τη ρίζα του ομώνυμου φυτού, ή ο παιδέρως, από τη ρίζα ενός αγκαθιού. Ζωγράφιζαν τα φρύδια με φούμο, τα βλέφαρα με στίμι, αντιμόνιο σε σκόνη, τα ματόκλαδα, είτε με άσβολον, με ειδική σβουνιά, είτε με ένα μείγμα από ασπράδι αβγού και γόμα.

Κρέμες για τις ρυτίδες και τις πανάδες, μαστιχόλαδο για τον ιδρώτα, καρυδέλαιο, φοινικέλαιο για το στήθος, θυμαρόλαδο για το λαιμό και για τα γόνατα, μια απέραντη ποικιλία μυραλοιφών από λουλούδια και φυτά, με βάση πάντα το λάδι, είχε στη διάθεση της η εύπορη Αθηναία για να ευαισθητοποιήσει τις αισθήσεις του συζύγου της. Βάφουν τα μαλλιά τους ξανθά, τα φρύδια καστανά και χρησιμοποιούν μερικές φορές περούκες.

Κρατούν βεντάλιες σε σχήμα φύλλου χουρμαδιάς ή καρυδιάς και ομπρέλες για τον ήλιο. Χρησιμοποιούν καρφίτσες για τα μαλλιά, χτένες από ελεφαντόδοντο ή ξύλο, καθρέφτες από μπρούντζο με πολυποίκιλτες λαβές, φιαλίδια για αρώματα, κασετίνες περίτεχνα διακοσμημένες για τα κοσμήματα τους. Δε χρησιμοποιούν πολλά κοσμήματα αλλά μόνο μερικά διαδήματα, περιδέρια, βραχιόλια και σκουλαρίκια.

Οι γυναίκες πλένονταν σε μαρμαρένιους λουτήρες στους γυναικωνίτες σε ξεχωριστό δωμάτιο χρησιμοποιώντας ανθρακικό αλάτι από ακάθαρτη σόδα. Χρησιμοποιούν το άσπρο χρώμα του ανθρακικού μόλυβδου και το κόκκινο από ρίζες ορισμένων φυτών.

Ρωμαϊκή εποχή

Η Ρωμαϊκή εποχή αρχίζει από το 752 π.Χ. και τελειώνει το 476 μ.Χ. Η Ρώμη από την ίδρυσή της θα γνωρίσει δύο μεγάλες περιόδους. Η μία με το όνομα ρωμαϊκή δημοκρατία, γνωρίζει την μεγαλύτερη ακμή της από το 166 π.Χ. μετά την κατάκτηση της Ελλάδας.

Η άλλη, η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία ιδρύεται από το 31 π.Χ. με τον Καίσαρα Οκτάβιο και κατακτά τον τότε γνωστό κόσμο από την Μ. Ανατολή και την Αίγυπτο μέχρι την Β. Ευρώπη.

Η Ρωμαϊκή τέχνη δανεισμένη στην αρχή από τα ετρουσκικά (Ετρούσκοι, Ανατολικός λαός, οι πρώτοι κάτοικοι της Β. Ιταλίας) και τα ελληνικά (αθηναϊκά) πρότυπα, ακολουθεί μια ανοδική πορεία δημιουργώντας δική της μορφή και θέση. Αργότερα βέβαια με τις κατακτήσεις και την εξάπλωση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, ξένα στοιχεία (ανατολικά, γαλατικά, τευτονικά) θα αλλοτριώσουν, όχι μόνο την τέχνη αλλά κι αυτή την Ρωμαϊκή κοινωνία. Η χλιδή και ο πλούτος, η αφθονία και η έλλειψη αναγκών οδηγούν την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στην τελική φάση και παρακμή της. Στο μεταξύ αρχίζει η περίοδος των νέων ιδεών Χριστιανισμού που έμελλε να αλλάξει την πορεία του κόσμου.

Στην περίοδο της ακμής της Ρώμης υπάρχουν δύο τάξεις πολιτών, οι πατρίκιοι (αριστοκράτες που υποστήριζαν ότι ήταν αρχαίοι Λατίνοι) οι πληβείοι (εργάτες και μικροκτηματίες) με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια ταξική κοινωνία με σημαντικές ανισότητες και διαφορές στο βιοτικό και πολιτιστικό επίπεδο.

Πηγές και μαρτυρίες για το ένδυμα των αρχαίων Ρωμαίων έχουμε αρκετές από τοιχογραφίες, τα φρέσκα της Πομπηίας, πορτρέτα, την πύλη του Αδριανού άλλα μνημεία, σαρκοφάγους, μωσαϊκά, αγγεία, παραστάσεις σε μέταλλα και γραπτά ιστορικά μέταλλα. Η ενδυμασία για τον ευγενή ρωμαίο πολίτη είναι μέσο επίδειξης, διάκρισης, προβολής και θαυμασμού από τους άλλους. Το ένδυμα και εδώ ακολούθησε την πορεία της εξέλιξης, αρχίζοντας από την απλή και μετριοπαθή μορφή για να φθάσει στην πολυτελέστατη και εξεζητημένη, ακολουθώντας την πορεία του πολιτισμού της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Το σχέδιο της ενδυμασίας των Ρωμαίων όμως, παρέμεινε το ίδιο, αρχίζοντας από τον στοιχειώδη χιτώνα της Δημοκρατίας μέχρι το λεπτό αραχνοϋφαντο.

Το βασικό χαρακτηριστικό της ρωμαϊκής ενδυμασίας είναι εκείνο των κλασικών ελληνικών χιτώνων με τις πλούσιες πτυχώσεις. Στην αρχή σε διάφορα μέρη όπως η τουνίκα, το ιμάτιον, η καλύπτρα της ενδυμασίας των Ρωμαίων είναι άραφα (δείγμα ευγενείας) ύστερα όμως μόνο το ιμάτιον (toga) πέφτει ελεύθερο και διπλώνεται με διάφορους τρόπους, ώστε να παρουσιάζει κάθε φορά και διαφορετικό σύνολο.

Ανδρική ενδυμασία

Κάτι ανάλογο με τον ελληνικό χιτώνα της κλασικής περιόδου είναι για τους ρωμαίους πολίτες η τουνίκα, απλή στην αρχή με τετράγωνο ντεκολτέ, χωρίς μανίκια ή και με μανίκια. Συνήθως είναι ποδήρης που την συγκρατούν όχι με πόρπες στους ώμους, αλλά με μερικές πιέτες που φτιάχνουν στους ώμους δημιουργώντας μανίκια και με ζώνη στη μέση, έτσι ώστε να σχηματίζεται μπουφάν. Η ζώνη είναι από ύφασμα κεντημένο ή δέρμα

διακοσμημένο για την τάξη των πατρικίων. Η τουνίκα θα παραμείνει ως εσωτερικό ρούχο ή θα φοριέται μόνο στο σπίτι και στις εργασίες όσων εργάζονται στους αγρούς.

Τα βασικά στοιχεία της ελληνικής ενδυμασίας βρίσκονται και στην ρωμαϊκή. Διαφέρουν όμως μόνο στις λεπτομέρειες και στο λεπτό γούστο. Το εθνικό όμως μέρος της ενδυμασίας των Ρωμαίων είναι η toga, κάτι ανάλογο του ελληνικού ιματίου και της μηδικής τηβέννου, γι αυτό οι Έλληνες την ονόμασαν toga. Είναι ένα πολύ πλατύ και μακρύ ημικυκλικό στην αρχή, ωσειδές, κομμάτι ύφασμα συνήθως μάλλινο, πολύ εύπλαστο, περίπου πέντε μέτρα μήκος και δυόμιση μέτρο πλάτος, που διπλώνεται γύρω από το σώμα ανάλογα με την κοινωνική θέση, το αξίωμα, το επάγγελμα, την ηλικία και την περίσταση. Διπλώνεται με διάφορους τρόπους. Ο πιο συνηθισμένος όμως είναι να αρχίζει από τον δεξιό ώμο, να διαγράφει ένα δίπλωμα που πέφτει πάνω στον δεξιό μηρό, για να καλύψει τον δεξιό ώμο. Η toga είναι το αξιοπρεπές ένδυμα των κυρίων του κόσμου, πλούσιο, βαρύ, εύγλωττο, πανηγυρικό, αλλά πολύ μπερδεμένο στην διάταξή του και με κάποια εμφατική επιτήδευση στον κραυγαλέο συνδυασμό των πτυχών του. Απαιτούσε αληθινή επιδεξιότητα και αρκετό χρόνο για να φορεθεί η toga για αυτό την απέφευγαν οι Ρωμαίοι όταν μπορούσαν. Η διακόσμηση της toga είναι διακριτικό γνώρισμα αξιώματος των Ρωμαίων. Η toga στην αρχή ήταν απλά, αργότερα όμως έγινε πολύπλοκη. Για τους πατρικούς ήταν εντυπωσιακό ρούχο και έδινε μια σοβαρή και μεγαλοπρεπή εμφάνιση. Έδινε βαρύτητα στη διάθεση εκείνου που την φορούσε με αποτέλεσμα να κινείται δύσκολα και αργά. Ήταν το ρούχο που με το χρώμα, την διακόσμηση, το δίπλωμα, το βαρύ ή αραχνοϋφαντο ύφασμά του δημιουργούσε φοβερή αντίθεση με το απλό και φτωχό ρούχο των πληβίων και των δούλων.

Από την τέχνη του διπλώματος της toga αυτός που τη φορούσε, μπορούσε εύκολα και γρήγορα κάθε φορά να παρουσιάσει διαφορετική εμφάνιση ανάλογα με το προσωπικό του γούστο και το καλλιτεχνικό του αισθητήριο. Η toga είχε διαφορετικά ονόματα όπως η *toga praetextata* γερουσιαστών που ήταν στολισμένη με κόκκινη μπορντούρα. Οι στρατηγοί νικητές και οι Ρωμαίοι πρόξενοι όταν έμπαιναν στην Ρώμη φορούσαν την toga του θριάμβου (*toga picta*) κόκκινη με χρυσή μπορντούρα. Οι ιερείς φορούσαν άσπρη toga με κόκκινη μπορντούρα, ενώ η απλή άσπρη toga ήταν αυτή που χαρακτήριζε τους δημοσίους υπαλλήλους. Μια άλλη, η toga του πένθους σκέπαζε το κεφάλι των ρωμαίων στις κηδείες. Αργότερα η toga θα παραμείνει για τις τελετές και επίσημες παραστάσεις. Οι Έλληνες και οι Ελληνίζοντες που έρχονταν στην Ρώμη φορούσαν το ελληνικό ιμάτιο το *palium* και τους μιμήθηκαν πολλοί Ρωμαίοι, ιδιαίτερα όσοι ασπάστηκαν τον χριστιανισμό. Οι χριστιανοί ακόμα φορούσαν μια απλή τουνίκα με φαρδιά μανίκια, τη δαλματική, που αργότερα θα γίνει το εσωτερικό ρούχο των βυζαντινών και στην ελληνική φορεσιά (τοπική και εθνική) θα γίνει το εσωτερικό πουκάμισο, απαραίτητο μέρος και με εξαιρετική σημασία.

Οι πληβίοι, οι ποιμένες και οι δούλοι, φορούσαν στενούς χιτώνες από χοντρό δουλεμένο λινό και σκούρα χρώματα.

Τα μαλλιά των Ρωμαίων είναι κοντά σε μικρές μπούκλες. Οι κομψευόμενοι Ρωμαίοι προτιμούν το κατσάρωμα των μαλλιών που γίνεται με ειδικό πυρακτωμένο σίδηρο σαν ψαλίδι, που αργότερα έγινε συρμός. Στις αρχές του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα, το κατσάρωμα είναι πολύ διαδεδομένο σε άνδρες και γυναίκες της Ρώμης. Στην Ρώμη επίσης άρχισαν να χρησιμοποιούνται περούκες ή περουκίγια (ποστίς) από τα πρώτα χρόνια της

αυτοκρατορίας. Μακριά μαλλιά αφήνουν οι νεαροί Ρωμαίοι ακόμη όταν πενθούν ή σε περίοδο εθνικής συμφοράς. Η πραγματική τουαλέτα των κομμών πολιτών της Ρώμης, ολοκληρωνόταν στο 2^ο μ.Χ. αιώνα στον κουρέα με το κόψιμο της γενειάδας και την περιποίηση των μαλλιών. Το ξύρισμα της γενειάδας ήταν μια δύσκολη, χρονοβόρα και επίπονη υπόθεση για τους Ρωμαίους αφού δεν υπήρχαν τα σημερινά μέσα και μόνο το νερό βοηθούσε στην εργασία αυτή. Το ξύρισμα που επί δύομισι αιώνες υπήρξε το βασικό της φροντίδας του σώματος των ανδρών, εξαφανίστηκε για 150 χρόνια από την ημερίσιαδιάταξη της ζωής τους χωρίς να αφήσει πια θλιβερές αναμνήσεις. Σ' αυτό επίσης φαίνεται επηρέασε η κλασική περίοδος.

Τα παπούτσια τους δείχνουν την κοινωνική τους θέση. Οι φτωχοί και οι δούλοι φορούν σανδάλια απλά και χοντροφτιαγμένα, ενώ οι πλούσιοι μποτίνια και σανδάλια λεπτοφτιαγμένα και με πλούσιες διακοσμήσεις. Τα παπούτσια ιδιαίτερα του αυτοκράτορα και των αυλικών διακοσμούνται με πολύτιμες πέτρες και χρυσό.

Γυναικεία ενδυμασία

Οι Ρωμαίες θα φορέσουν δύο τουνίκες την μια πάνω στην άλλη. Η εσωτερική subucula, είναι από λινό λεπτό ύφασμα σχεδόν ίσια, ενώ η εξωτερική, η stola (στολή), είναι από φαρδύ βαρύ ύφασμα, έχει τετράγωνο ντεκολτέ και κάτω από το στήθος σφίγγει με ζώνη, πέφτοντας σε πλούσιες πτυχές και συγχρόνως στο πάνω μέρος σχηματίζει μανίκια.

Η palla είναι ένα ξεχωριστό κομμάτι υφάσματος που πέφτει πάνω από τις δυο τουνίκες με διάφορα διπλώματα ή σκεπάζει το κεφάλι σαν καλύπτρα.

Τα υφάσματα που χρησιμοποιούνται είναι λινά και βαμβακερά, ύστερα γίνονται διάφανα ολομέταξα που αφήνουν να διαγράφεται προκλητικότερα το σώμα .

Ιδιαίτερα οι Ρωμαίες πατρικίες στο 215 π.Χ. ντύνονταν με τόση ανεξέλεγκτη χλιδή και μεγαλοπρέπεια , από το κεφάλι μέχρι τα πόδια, που αναγκάστηκε η Σύγκλητος της Ρώμης να πάρει αναγκαστικά μετρά δια νόμου, για να περιορίσει την πολυτέλεια στον κύκλο των ευγενών.

Χτενίσματα και κοσμήματα στη Ρώμη

Τα χτενίσματα τους στη αρχή είναι επηρεασμένα από το ελληνικό κλασικό στυλ. Χωρίζουν στη μέση τα μαλλιά με χωρίστρα και τα δένουν σε κότσο στολισμένο με διαδήματα. Αργότερα όμως στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία αρχίζουν τις περίπλοκες κομμώσεις, τις μπούκλες, το κατσάρωμα και το βάψιμο των μαλλιών με χρώματα όπως το ξανθό, το μπλε ή το πράσινο. Ακόμα φορούν καπέλα ή περούκες πλούσια διακοσμημένες. Όλα αυτά τα πλούσια χτενίσματα, η τοποθέτηση της περούκας η αποτρίχωση που ήταν απαραίτητη και το βάψιμο του προσώπου και των χεριών, απαιτούσαν τη βοήθεια έμπειρων κομμωτριών, που επί ώρες πραγματικά βασάνιζαν τις κυρίες τους προκειμένου να πετύχουν το ποθητό και πρωτότυπο αποτέλεσμα που επιζητούσαν. Αξίζει να αναφερθούν τα κάθε είδους ψιμίθια και βαφές που χρησιμοποιούντο όπως π.χ. το μέτωπο και τα μπράτσα λευκά με την βοήθεια κιμωλίας και ψιμουθίου, τα μάγουλα και τα χείλια κόκκινα με τη βοήθεια ώχρας ή λάσπης κρασιού, τα βλέφαρα και το γύρω των ματιών με τη βοήθεια στάχτης ή σκόνης

αντιμονίου. Όλες αυτές οι σκόνες και οι βαφές τοποθετούνται σε ειδικά πολύτιμα βάζα και απαιτούσαν ειδικά κατασκευασμένα σύνεργα για να απλωθούν στο δέρμα.

Όσο για την υπόλοιπη ενδυμασία της μετά το μακιγιάρισμα η καταγραφή γίνεται προσεκτικά τοποθετώντας στη σειρά ένα ένα τα μέρη όπως θα τα φορέσει η Ρωμαία κυρία ώστε να μην ξεχάσει τίποτα. Βέβαια οι Ρωμαίες επειδή δεν συμμετείχαν στη δημόσια ζωή παρά μόνο στις διασκεδάσεις, είχαν πολύ χρόνο στη διάθεση τους για να εξασφαλίσουν το θαυμασμό όλων και να ικανοποιήσουν τη φιλαρέσκεια και τη ματαιοδοξία τους, που είναι γνωστή και παροιμιώδης.

Πλούσια και πολλά κοσμήματα ήταν απαραίτητο συμπλήρωμα της ενδυμασίας ανδρών και γυναικών της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Βραχιόλια το ένα πάνω στο άλλο, δαχτυλίδια από χρυσό και ασήμι, όλα γεμάτα από πολύτιμες πέτρες όπως μαργαριτάρια, σμαράγδια, ρουμπίνια, διαμάντια. Χρησιμοποιούν ακόμη πλούσια διαδήματα για τα μαλλιά τους και πολύτιμες πέτρες στα ρούχα και τα παπούτσια τους.

ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΡΩΜΗ

Τα παπούτσια τους είναι ίδια με των ανδρών αλλά πιο λεπτά και καλοδουλεμένα, χωρίς βέβαια να λείπουν οι διακοσμήσεις για την τάξη των ευγενών. Οι Ρωμαίες πατρικίες έξω από το σπίτι δεν φορούν ποτέ σανδάλια όπως φορούν οι πληβείες και οι δούλες. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα παπούτσια των πατρικίων ήταν μόνο κόκκινου χρώματος και το οποίο απαγορευόταν να χρησιμοποιηθεί από τον λαό.

ΧΡΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΡΩΜΗ

Το λευκό χρώμα άρεσε ιδιαίτερα στους Ρωμαίους όπως και στους Έλληνες. Το κόκκινο και το βαθύ βιολετί ήταν χρώματα για την τάξη των ευγενών και της αριστοκρατίας. Οι φιλόσοφοι χρησιμοποιούσαν το μπλε, οι ασχολούμενοι με την θρησκεία φορούσαν μαύρο, οι γιατροί φορούσαν το πράσινο, οι αστρολόγοι το άσπρο και το σκοτεινό μελανό χρώμα ήταν υποχρεωτικό για τους φτωχούς και τους δούλους. Ακόμη, οι ευγενείς ξεχώριζαν από τους άλλους γιατί χρησιμοποιούσαν δυο χρώματα μαζί. Η togatων ιερέων είχε κόκκινη μπορντούρα, και των νικητών ήταν κοκκινόχρυση. Το χρώμα και το ύφασμα στην ενδυμασία των Ρωμαίων ήταν διακριτικό στοιχείο της τάξης που άνηκαν.

Γενικά η εξωτερική τους εμφάνιση ήταν καθαρή επίδειξη, επιβολή και αυτοσκοπός. Προσπαθούσαν να πετύχουν μια εντυπωσιακή παρουσία, χρησιμοποιώντας οτιδήποτε θα τους πρόσδιδε μια μοναδικότητα, ακόμη και αν αυτή ήταν αρνητική, για την προσωπικότητά τους.

Πραγματικά η ενδυμασία παρουσιάζει την εικόνα των εποχών, είναι το καλειδοσκόπιο όλων των αλλαγών. Μέσα από την αποκωδικοποίηση της ενδυμασίας γνωρίζουμε θεσμούς και κανόνες, πρότυπα και ιδεολογίες, κοινωνικές και πολιτικές καταστάσεις, οικονομική ευημερία ή και αντίθετα, βιομηχανική ανάπτυξη, τεχνικό πολιτισμό, απόψεις και θεωρίες και γενικά την στάση των ανθρώπων απέναντι στη ζωή. Η ενδυμασία αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο της αισθητικής αντίληψης των ανθρώπων, της πολιτιστικής τους ταυτότητας και της εξέλιξης τους στην μακραίωνη ιστορία. Τάσεις, αξίες, ηθική θρησκευτικότητα, προκαταλήψεις, τρόπος ζωής και σκέψεις αντανακλώνται πάνω στην ενδυμασία. Η ενδυμασία παρουσιάζεται με ποικίλους τρόπους, λαμβάνει πολλές μορφές και άπειρες διαστάσεις και δέχεται τις μεγαλύτερες και πλέον εύκολες αλλαγές. Αποτελεί αναπόσπαστο, στενά οικείο και απόλυτα αναγκαίο στοιχείο για τον άνθρωπο, προσφέροντας του διαρκή ανανέωση, ασφάλεια και αυτοπεποίθηση. Μέσα από αυτή ο άνθρωπος δημιουργεί προσωπικότητα και γίνεται το ξεχωριστό και μοναδικό πλάσμα στον κόσμο που ζει και κινείται. Η μαγεία της μόδας είναι πολύ ισχυρή, ανεξάντλητη και χωρίς περιορισμούς. Η μόδα ωθεί για νέες δημιουργίες και νεωτερισμούς, που τόσο έχει ανάγκη ο άνθρωπος.

Ιστορικό πλαίσιο

Γενικά η εξωτερική τους εμφάνιση ήταν καθαρή επίδειξη, επιβολή και αυτοσκοπός. Προσπαθούσαν να πετύχουν μια εντυπωσιακή παρουσία, χρησιμοποιώντας ο,τιδήποτε θα τους πρόσδιδε μια μοναδικότητα, ακόμη κι αν αυτή ήταν αρνητική για την προσωπικότητα τους.